

ВІДГУК

офіційного опонента доктора медичних наук, професора
Остапко Олени Іванівни на дисертаційну роботу
ШВАРЦНАУ Олени Геннадіївни
“ОПТИМІЗАЦІЯ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ
ЗАХВОРЮВАНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за
спеціальністю 14.01.22 – Стоматологія
до спеціалізованої вченої ради Д 41.563.01 в ДУ “ Інститут стоматології та
щелепно-лицевої хірургії НАМН України” (м. Одеса)

Актуальність теми дослідження

Стоматологічна захворюваність студентської молоді на сучасному етапі характеризується високою розповсюдженістю та інтенсивністю карієсу зубів і захворювань тканин пародонта. Це пов'язано з дією низки несприятливих чинників, зокрема низьким рівнем соматичного здоров'я, високою розповсюдженістю табакокуріння серед молоді, низьким рівнем фізичної активності, недбалим ставленням до свого здоров'я в цілому.

Вступ на навчання до вищого або середнього спеціального навчального закладу пов'язаний з різким зростанням психоемоційного і розумового навантаження, інтенсивності стресових реакцій, зміною місця проживання і режиму харчування. Це в свою чергу веде до напруження адаптаційно-компенсаторних механізмів організму, що може проявлятися зниженням рівня як соматичного, так і стоматологічного здоров'я молодої людини. За даними літератури, саме в цей адаптаційний період у студентської молоді спостерігається суттєвий приріст карієсу зубів і зростання інтенсивності захворювань тканин пародонта.

В зв'язку з цим тема дисертаційної роботи Шварцнау О.Г., яка присвячена підвищенню ефективності профілактики карієсу зубів і захворювань тканин пародонта у студентської молоді шляхом розробки лікувально-профілактичного комплексу, що поєднує професійну гігієну порожнини рота, застосування мукозального гелю і фізіотерапевтичних процедур, є актуальною та своєчасною.

Наукова новизна, значення одержаних результатів для науки і практики

Дисертаційна робота Шварцнау О.Г. “Оптимізація лікування і профілактики стоматологічної захворюваності у студентської молоді” є завершеним науковим дослідженням, виконаним на сучасному науково-методичному рівні під керівництвом завідувача кафедри стоматології дитячого віку ДУ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”, доктора медичних наук, професора Ковач І.В.

Дисертація є фрагментом науково-дослідної роботи ДУ “Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН України” (м. Одеса) “Вивчити тенденції наукових досліджень в стоматології за умовами сучасних досягнень медичної науки і техніки” (шифр НАМН 095.14; ДР № 01141U000382). Дисертант була співвиконавицею окремого фрагменту зазначеної теми.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором доповнено наукові дані щодо розповсюдженості основних стоматологічних захворювань у студентської молоді. Зокрема, встановлено високу розповсюдженість карієсу зубів, яка складала 71,8% у 14-17 років та 78,9% - у 18-22 роки, не каріозних уражень – 37,4% і 38% та хронічного катарального гінгівіту – 59,2% та 62,9% відповідно.

Встановлено особливості формування біоценозу порожнини рота у студентів зі стоматологічними захворюваннями за наявності або відсутності факторів ризику. Він характеризувався підвищеною у 2-3 рази кількістю патогенної мікрофлори, зокрема *Streptococcus mutans* та *Porphyromonas gingivalis*.

Автором обґрунтовано, розроблено та запроваджено лікувально-профілактичний комплекс, що поєднує професійну гігієну порожнини рота, аплікації мукозального гелю і ультрафонофорез вітамінормічного препарату, дія якого спрямована на профілактику і лікування основних стоматологічних захворювань у підлітків і осіб молодого віку.

Клініко-лабораторна оцінка запропонованого лікувально-профілактичного комплексу підтверджує його ефективність, що проявлялася зменшенням приросту карієсу зубів у 1,5 рази, значень пародонтальних індексів – РМА і кровоточивості ясен – в 2 рази. Крім того, під впливом даного комплексу підвищувався рівень захисних механізмів у порожнині рота – збільшувався вміст лізоциму, секреторного імуноглобуліну А, знижувався рівень перекисного окислення ліпідів і концентрація маркера запалення - малонового діальдегіду в ротовій рідині.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації; достовірність одержаних результатів

Представлені у дисертаційному дослідженні результати отримано шляхом аналізу достатньої кількості фактичного матеріалу.

З метою вивчення стоматологічного статусу та оцінки показників розповсюдженості та інтенсивності карієсу зубів і захворювань тканин пародонта було проведено обстеження 636 студентів вищих і середніх спеціальних медичних навчальних закладів віком від 14 до 22 років. Поглиблене клініко-лабораторне обстеження було проведено 178 особам, які були розподілені на 2 групи – основну і групу порівняння (контрольну). Основну групу (111 осіб) було розподілено на 2 підгрупи залежності від наявності чи відсутності чинників ризику стоматологічних захворювань. У контрольну групу увійшло 67 соматично здорових студентів без стоматологічних захворювань.

Під час стоматологічного обстеження визначено основні показники каріозного процесу, рекомендовані ВООЗ: розповсюдженість карієсу та інтенсивність карієсу за індексами КПВз та КПВп. Стан гігієни порожнини рота вивчено за допомогою спрощеного індексу гігієни за Грін-Вермільйон (ОHI-S, Green-Vermillion, 1964), індексу Silness-Loe та індексу Stallard. Стан тканин пародонта оцінювали за індексом кровоточивості зубо-ясеневій

борозни (SBI) за Mullemann, індексом РМА (у %), пародонтальним індексом Russel.

Лабораторний етап дослідження передбачав низку біохімічних, імунологічних та мікробіологічних досліджень. Зокрема, біохімічні дослідження включали визначення в ротовій рідині рівня каталази (Королук М.А. і співав., 1988), лізоциму (Сторожук П.А. і співав., 2000), малонового діальдегіду (МДА) (Стальная И.Д. і співав., 1977), активності уреазы та ступеню дисбіозу за ферментним методом (Левицький А.П., 2005). Імунологічні дослідження полягали у визначенні рівня S IgA методом імуноферментного аналізу. Дослідження гемодинаміки тканинного кровотоку в системі мікроциркуляції ясен було проведено методом ультразвукової доплерографії за допомогою приладу “Мінімакс-Допплер-К” (ТОВ “Мінімакс”, м.Санкт-Петербург). Мікробіологічне дослідження проводили для вивчення загального мікробного обсіменіння ротової порожнини.

Статистичне опрацювання результатів дослідження здійснено за допомогою стандартної комп'ютерної програми для статистичного аналізу “Statistica for Windows 6.1”. Достовірність відмінностей визначено за допомогою критерію Стьюдента.

Отже, методи дослідження, використані автором для виконання дисертаційного дослідження, сучасні, інформативні, цілком адекватні до поставлених в роботі завдань. Наведені в роботі таблиці та рисунки змістовні, конкретні, повністю відображають закладений у них зміст. Поставлені у дисертації завдання виконано у повному обсязі.

Практична значимість роботи

Отримані в результаті дослідження дані мають важливе практичне значення для сучасної стоматології та можуть бути використані з метою покращення планування і якості надання стоматологічної студентській молоді.

Запропоновано ефективний спосіб профілактики і лікування основних стоматологічних захворювань у підлітків і осіб молодого віку, застосування якого дозволило зменшити приріст інтенсивності карієсу зубів у 1,5 рази, а значення пародонтальних індексів – у 2 рази.

Запропонований лікувально-профілактичний комплекс, спрямований на профілактику та лікування карієсу зубів і захворювань тканин пародонта у студентської молоді, впроваджено у лікувальну діяльність стоматологічних поліклінік міст України.

Повнота викладення змісту дисертації в опублікованих працях

Основні положення дисертації доповідались і обговорювались на: науково-практичній конференції з міжнародною участю “Особливості первинної, вторинної і третинної профілактики у пацієнтів з різним соматичним статусом” (м. Одеса, 2013); семінарі “Інновації у стоматології” (м. Одеса, 2013); XXXIV Всеросійській науково-практичній конференції СТАР “Стоматологія ХХІ століття” в рамках 38-го Московського міжнародного стоматологічного Форуму (м. Москва, Росія, 2015); науково-практичній конференції “Питання організації профілактики і лікування основних стоматологічних захворювань. Роль гігієніста зубного в команді” (м. Харків, 2015); науково-практичній конференції “Профілактика та лікування основних стоматологічних захворювань” (м. Полтава, 2015); семінарі “Сучасні технології в профілактиці та лікуванні основних стоматологічних захворювань та ЗЩА” (м. Львів, 2016); семінарі “Сучасні технології в профілактиці та лікуванні карієсу зубів та захворювань тканин пародонта “ (м. Кривий Ріг, 2016).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 8 наукових праць, з яких – 6 у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у науковому виданні Польщі, 1 тези в матеріалах зарубіжної наукової конференції.

Оцінка змісту дисертації та автореферату, зауваження щодо оформлення

Дисертація побудована за традиційною схемою і складається зі вступу, огляду літератури, чотирьох розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення отриманих результатів, висновків і практичних рекомендацій, списку використаних джерел, додатку. Робота викладена російською мовою на 205 сторінках комп'ютерного тексту, ілюстрована 49 таблицями і 20 рисунками. Список літератури містить 281 джерело, з яких 61 латиницею.

У вступі автор аргументовано доводить доцільність і актуальність дослідження, що базується на необхідності підвищення ефективності профілактики і лікування карієсу зубів та захворювань тканин пародонта у студентської молоді. Чітко сформульовано мету і завдання дослідження, зв'язок обраної теми з науково-дослідною роботою ДУ “Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН України” (м. Одеса), висвітлено особистий внесок здобувача.

Огляд літератури присвячено аналізу ролі професійної гігієни порожнини рота в профілактиці основних стоматологічних захворювань..

Огляд літератури складається з чотирьох підрозділів: перший присвячено сучасним уявленням про мікробіоценоз порожнини рота і роль мікробного чинника у розвитку уражень твердих тканин зубів і запальних захворювань тканин пародонта. Другий підрозділ присвячено характеристиці чинників ризику розвитку стоматологічних захворювань у студентів. Третій підрозділ містить аналіз даних щодо ролі індивідуальної і професійної гігієни порожнини рота в профілактиці карієсу зубів і хронічного катарального гінгівіту у студентської молоді. Четвертий підрозділ огляду літератури присвячено оцінці якості різних форм професійної гігієни.

В цілому розділ містить цікаву інформацію, викладений послідовно, логічно, вітчизняні літературні джерела аналізуються переважно за останні 10 років.

Зауваження до розділу. Не зовсім зрозуміло, з якою метою у підрозділі 1.4 огляду літератури автор наводить літературні дані щодо впливу різних методів професійної гігієни порожнини рота на ультраструктуру емалі, адже в дисертаційній роботі ці питання не вивчалися.

Список зарубіжних літературних джерел містить застарілі дані, переважно за 1995-2005 роки.

У розділі 2 “Матеріали і методи дослідження” представлено характеристику клініко-лабораторних методів дослідження та контингенту студентської молоді, якій проводилося стоматологічне обстеження. Охарактеризовано методи біохімічного, імунологічного та мікробіологічного дослідження, що використовувалися для вивчення ротової рідини у студентів зі стоматологічними захворюваннями та факторами ризику їх розвитку. Представлено розподіл пацієнтів на групи для оцінки профілактичної ефективності запропонованого лікувально-профілактичного комплексу, Надано характеристику статистичних методів, що застосовувались для аналізу результатів дослідження.

Загалом розділ представлено інформативно, чітко і послідовно.

Зауваження до розділу: Підрозділ 2.1 “Обоснование избранного направления исследования” вважаю зайвим, оскільки доцільність подальших дослідження випливає з огляду літератури.

Детальне описання методик визначення гігієнічних і пародонтальних індексів (Green-Vermillion, Silness-Loe, Russel та ін.) на нашу думку є також зайвим, оскільки вони широко відомі і представлені у всіх підручниках по спеціальності. Натомість, доцільно було б навести методи вивчення та ідентифікації пародонтопатогенних мікроорганізмів (*Porphyromonas gingivalis*, *Actinomycetes* та ін.), а також дослідження кровотоку у тканинах ясен (доплерографії), які не так часто використовуються у стоматологічних наукових дослідженнях.

Розділ 3 “Общая характеристика распространенности стоматологических заболеваний у студенческой молодежи” присвячено аналізу результатів стоматологічного обстеження 636 студентів віком від 14 до 22 років, які навчаються у вищих та середніх спеціальних медичних навчальних закладах.

У підрозділі 3.1 наведено дані стосовно структури стоматологічної патології у обстежених студентів, включаючи аномалії і деформації прикусу і зубних рядів. Проаналізовано розповсюдженість та інтенсивність карієсу зубів і карієсу поверхонь у студентів без чинників ризику та з чинниками ризику стоматологічних захворювань, встановлено середній рівень розповсюдженості і високий рівень інтенсивності карієсу за критеріями ВООЗ. Наведено дані щодо індексної оцінки стану тканин пародонта у обстеженого контингенту, зокрема значення індексів Шиллера-Писарева та РМА. Автор вказує на високий рівень розповсюдженості та середній рівень інтенсивності захворювань тканин пародонта у студентської молоді.

У підрозділі 3.2 аналізуються дані анкетування, проведеного автором за розробленою ним анкетною, щодо рівня гігієнічних знань та навичок по догляду за порожниною рота. Наведено дані індексної оцінки гігієнічного стану порожнини рота у студентів без чинників ризику та з чинниками ризику стоматологічних захворювань. Автор робить висновок про недостатній рівень як гігієнічних знань, так і навичок по догляду за порожниною рота у обстеженого контингенту.

Підрозділ 3.3 присвячено кореляційному аналізу між показниками стоматологічних захворювань і чинниками їх ризику у студентів. Сильні кореляційні зв'язки встановлено між показником інтенсивності карієсу зубів і вживанням газованих напоїв, а також між показниками пародонтальних індексів і курінням.

У підрозділі 3.4 аналізується ставлення студентів до стоматологічної допомоги, профілактики і лікування стоматологічних захворювань. Автор вказує, що тільки 10% з обстежених 50 студентів, які палять, знають про

шкідливий вплив куріння на тканин порожнини рота. Більшість студентів не вбачають зв'язку між курінням і станом порожнини рота.

В цілому розділ викладено послідовно, цифрові дані порівнюються в таблицях і діаграмах.

Зауваження до розділу 3: Є повтори тексту за змістом (зокрема, на стор. 58-59 наведено інформацію, яка вже зустрічалася раніше).

В деяких таблицях не наведено достовірність відмінностей між показниками (Табл. А1, А2 Додатку А).

Розділ 4 *“Состояние микроэкологии и неспецифической резистентности полости рта у студентов с факторами риска”* складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1 автором детально проаналізовано зміни кількісного і якісного складу мікрофлори з основних біотопів порожнини рота - слизової оболонки щоки, спинки язика, зубо-ясеневі борозни, вестибулярної поверхні нижніх молярів і ротової рідини – у студентів обох вікових груп. Встановлено виражені зміни мікробіоценозу порожнини рота у студентів з чинниками ризику стоматологічних захворювань, зокрема зростання у 1,8-3,2 рази кількості карієсо- і пародонтопатогенної мікрофлори на фоні зменшення кількості лактобатерій та інших представників нормальної мікрофлори.

Підрозділ 4.2 присвячено результатам вивчення стану місцевого імунітету порожнини рота у здорових студентів і студентів зі стоматологічними захворюваннями.

Зауваження до розділу. Вважаю не зовсім коректною назву підрозділу 4.2 *“Особенности состояния неспецифической резистентности полости рта...”*, оскільки поряд з лізоцимом досліджувався вміст секреторного імуноглобуліну А, що належить до гуморальної ланки специфічного імунітету.

Розділ 5 “Изменение стоматологического статуса, биохимических показателей ротовой жидкости и биоценоза полости рта после проведения лечебно-профилактических мероприятий у студентов” є найбільшим за обсягом і складається з 7 підрозділів. Він присвячений всебічній клінічній і лабораторній оцінці ефективності розробленого лікувально-профілактичного комплексу, спрямованого на попередження розвитку основних стоматологічних захворювань у студентської молоді.

Підрозділ 5.1 містить дані про динаміку змін індексів гігієни порожнини рота впродовж 18 місяців диспансерного спостереження за пацієнтами основної і контрольної груп. Результати дослідження свідчать про достовірне зменшення значень досліджуваних гігієнічних індексів у осіб основної групи порівняно з вихідними даними та показниками групи порівняння.

Підрозділ 5.2 присвячено аналізу результатів застосування мукозального гелю і ультрафонофорезу вітамінормічного препарату у комплексі лікувально-профілактичних заходів щодо попередження карієсу зубів і захворювань тканин пародонта у осіб молодого віку. Порівняння значень індексів карієсу і пародонтальних індексів пацієнтів основної і контрольної груп через 3, 6, 12 та 18 місяців представлено у 10 таблицях. Аналіз цифрових даних підтверджує карієспротекторну, протизапальну і пародонтопротекторну дію запропонованого лікувально-профілактичного комплексу.

У підрозділі 5.3 характеризуються зміни мікробіоценозу порожнини рота (у всіх досліджуваних біотопах) у студентів після проведення лікувально-профілактичних заходів. Автор зазначає, що аплікації мукозального гелю сприяють зменшенню кількості патогенних мікроорганізмів в середньому у 1,5-2 рази, натомість кількість лактобактерій достовірно зростає, що усуває дисбіотичні прояви і сприяє відновленню нормобіозу в порожнині рота.

Підрозділ 5.4 присвячено вивченню динаміки біохімічних показників ротової рідини у студентів після застосування лікувально-профілактичних заходів. Автор відзначає достовірне підвищення активності каталази, зниження рівня маркера запалення МДА, збільшення концентрації лізоциму і секреторного імуноглобуліна А в ротовій рідині під впливом розробленого лікувально-профілактичного комплексу, особливо при поєднаному застосуванні мукозального гелю і ультрафонофорезу галаскорбіну.

Надзвичайний інтерес, з нашої точки зору, становлять результати вивчення гемодинамічних показників у тканинах пародонта та їх зміни під впливом лікувально-профілактичних заходів, викладені у підрозділі 5.5. За допомогою сучасного методу ультразвукової доплерографії досліджено особливості мікроциркуляції у тканинах пародонта при початкових проявах запалення. Автор зазначає, що на початку дослідження об'ємна систолічна швидкість і максимальна лінійна систолічна швидкість кровотоку були збільшені у 2 рази. Застосування ультразвуку в поєднанні з вітамінним препаратом сприяло покращенню мікроциркуляції в тканинах пародонта вже після першого сеансу.

У підрозділі 5.6 аналізуються зміни букального епітелію в динаміці спостережень. Зазначається, що застосування розробленого лікувально-профілактичного комплексу сприяє нормалізації енергетичних процесів у клітинах букального епітелію, стабілізації їх ядерного і мембранного потенціалів, що було найбільш вираженим у студентів першої вікової групи (14-17 років).

Зміни властивостей ротової рідини, а саме швидкості слиновиділення і зміни рН ротової рідини у студентів в динаміці спостережень представлено у підрозділі 5.7.

В цілому розділ 5 викладено переконливо, інформативно, порівняння цифрових даних наведено у 31 таблиці і 16 малюнках.

Зауваження до розділу. Як і в попередніх розділах, у яких представлено результати власних досліджень, є повтори тексту. Це в цілому суттєво

збільшило загальний обсяг дисертації, яка викладена на 205 сторінках (рекомендований обсяг авторського тексту – 4,5-7,0 друкованих аркушів, що становить 100-150 сторінок комп'ютерного тексту).

Зважаючи на те, що в даному розділі наводяться результати клінічної оцінки ефективності запропонованого лікувально-профілактичного комплексу, доцільно було б проілюструвати його фотографіями.

В розділі *“Анализ и обобщение результатов исследования”* представлено обґрунтований підсумок дисертаційної роботи, що висвітлює теоретичну і практичну значимість отриманих результатів для наукової і практичної стоматології. У стислому вигляді автор характеризує і узагальнює основні результати власного дослідження.

Цікавим, на нашу думку, було б проведення аналізу і порівняння результатів власних досліджень з результатами досліджень інших авторів, які займалися подібними питаннями.

Висновки відображають найбільш значимі результати дисертаційного дослідження, відповідають його завданням. Перед висновком №1 слід було б сформулювати узагальнюючий висновок, що відповідає меті дослідження (наприклад: *“В дисертаційній роботі представлено узагальнення і нове вирішення актуального завдання сучасної стоматології – підвищення ефективності профілактики та лікування основних стоматологічних захворювань у студентської молоді шляхом розробки і запровадження комплексу заходів, що поєднують професійну гігієну порожнини рота, використання мукозального гелю і ультрафонофорезу вітаміновмісного препарату”*).

Загалом дисертаційна робота написана логічно, послідовно, грамотно, майже не містить граматичних помилок. Дані досліджень конкретизовані в 49 таблицях та 20 рисунках.

Автореферат і опубліковані праці в повній мірі відображають основний зміст та результати дисертаційного дослідження.

В плані побажань до автора – оформлення Деклараційного патенту на спосіб профілактики основних стоматологічних захворювань у осіб молодого віку та видання Методичних рекомендацій для більш широкого запровадження запропонованого лікувально-профілактичного комплексу в закладах охорони здоров'я.

**Разом з тим, а аспекти проведення наукової дискусії виникло
кілька питань до автора:**

1. Чим Ви пояснюєте карієспрофілактичну ефективність запропонованого Вами лікувально-профілактичного комплексу, адже до його складу входять лікарські засоби, дія яких спрямована переважно на тканини пародонта?

2. Чи не вважаєте Ви за доцільне диференційований підхід до профілактики і лікування основних стоматологічних захворювань у студентів різного віку (14-17 років) і (18-22 роки), зважаючи на вікові структурно-функціональні особливості органів порожнини та різний рівень інтенсивності стоматологічних захворювань?

Загальний висновок

Представлена на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук дисертаційна робота **Шварцнау О.Г.** “Оптимізація лікування і профілактики стоматологічної захворюваності у студентської молоді” є закінченою науковою працею, яка присвячена підвищенню ефективності профілактики карієсу зубів і захворювань тканин пародонта у осіб молодого віку шляхом обґрунтування і розробки лікувально-профілактичного комплексу, що поєднує професійну гігієну порожнини рота, застосування мукозального гелю і ультрафонофорезу вітаміновмісного препарату.

Основні наукові положення, висновки, рекомендації достатньо аргументовані, методи досліджень сучасні, інформативні, їх вибір відповідає завданням дослідження.

Викладені в даному відгуку зауваження не є принциповими і не впливають на значимість виконаної дисертантом роботи.

За своєю актуальністю, обсягом досліджень, новизною отриманих результатів і їх практичному значенню дисертаційна робота **Шварцнау О.Г.** “Оптимізація лікування і профілактики стоматологічної захворюваності у студентської молоді” відповідає п.11 та п.13 “Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – Стоматологія.

Офіційний опонент,

професор кафедри дитячої терапевтичної стоматології
та профілактики стоматологічних захворювань
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця,

д. мед. н., професор

Підпис
ЗАСВІДОУ
КАБІНЕТА СЕКРЕТА
УНІВЕРСИТЕТУ
" 21 "

О.І.Остапко

